

Žarka Svirčev

„(OVA IGRA DUGO TRAJE)“

(Vida Ognjenović: *Maksimum*, Arhipelag, Beograd, 2017)

Lutajući duh palanke, kako bi rekao Radomir Konstantinović, protejski se proteže kroz mnoga dela Vide Ognjenović i *spiritus movens* je njenog romana *Maksimum*. Fabula nam je odveć dobro poznata, oveštana istorijskim iskustvom. Evo, prepisujem je iz najave izdavača: „Maksimilijan Vajner Maksimum, slikar i svetski priznat stručnjak za umetnost, iznenađeno biva optužen da je falsifikator i da je na tržištu slika naivne umetnosti podmetnuo svoje slike pod imenom misteriozne umetnice koja u isto vreme volšebno nestaje. Maksimuma napuštaju i napadaju neke kolege i prijatelji, mediji od njega prave slučaj dovodeći u pitanje njegov ugled, autoritet i stručno znanje.“¹ Čak je izlišno i zapitati se o prototipu ovog „slučaja“, toliko mnogo ih kao kultura baštinimo. Roman nas, međutim, poziva i podstiče da ih prizivamo u čitalačko okruženje, čak i sami, nenametljivo, ali dovoljno uporno iskrsavaju na horizontu romaneskne naracije, prerastajući u fantome ovog romana, nanovo provocirajući nečistu savest društveno nesvesnog koje pulsira u podtekstu *Maksimuma*.

Autorka narativ o „neželjenoj eliti“ gradi inventivno i sugestivno. Slučaj profesora Vajnera slaže se, pretežno, od niza fragmentarnih monologa (svedočenja) likova, kao i dijaloških sekvenci. Monolozni likovi, iz različitih perspektiva, naglašavajući drugojačije pojednosti, tvore biografiju optuženog profesora poput nekog *delo u nastajanju*. U romanesknom višeglasju, koje se pretežno artikuliše pred komisijom koju čine predstavnici struke radi utvrđivanja istinitosti navoda o profesorovom prekršaju, učestvuju sam profesor, članovi njegove porodice, prijatelji, kolege i studenti, i, posredno, preko izveštaja o natpisima u štampi, njegovi oponenti, preciznije kazano, goniči. Ukrštanjem iskaza različitih likova ne rekonstruiše se, međutim, samo jedan partikularni slučaj, odnosno (radna) biografija profesora Vajnera, iako ona biva paradigmatički postavljena.

Roman obiluje nizom plastičnih pojmova kojima se otvara širi društveni kontekst: vanredno reljefno oblikovani likovi, reference iz istorije umetnosti i intelektualnih i stvaralačkih avantura posvećenika, segmentirana vremenska ravan koja implicira ranjiva mesta našeg kolektivnog pamćenja, klasna i kulturna stratifikacija likova, razbokoren stilski registar koji obuhvata i humorno-anegdoticno oblikovane epizode i iskustva osenjena tragičnim nijansama, vrhuneći u širokom rasponu majstorski građenih idiolekata. Roman, premešten privatnim, profesionalnim, ideološkim diskursima, dakle, upućuje na širi društveni kontekst te lucidno ogoljava lice i naličje intelektualne elite.

Već nakon nekoliko iskaza, odnosno izjava likova o profesionalnoj delatnosti profesora Vajnera, čitaocima postaje jasno da je on neopravdano optužen. Iako je višeglasje konsti-

¹ Navod preuzet sa Arhipelagovog sajta, <http://www.arhipelag.rs/knjige/maksimum/>.

RAZMENA DAROVA

tutivni princip, romaneskna polifonija se ne gradi na principu rašomonijade, već se brojni naratori sjedinjuju u „dijalogizovanog pripovedača“ (pojam Dragana Boškovića), odnosno u dijaloški preoblikovano monološko kazivanje o uzornoj biografiji, vanserijskim profesionalnim kompetencijama, kao i zaslugama za afirmaciju domaće kulture u svetskim okvirima profesora Maksimuma. Naposletku, članovi komisije koji su zaduženi za proveru navoda i pisanje izveštaja su njegove dugogodišnje kolege. Međutim, činjenice o profesionalnoj izuzetnosti i besprekornosti profesora Vajnera, koje se samo umnožavaju, usložnjavaju i potvrđuju istupanjem njegovih kolega i studenata, ne umanjuje čitalački saspens.

To je tačka u kojoj se ponajviše ogleda autorkina britka kritička i polemička oštrica. Jer, bar se retorski zapitajmo, kako je moguće da imamo dvojbe oko ishoda slučaja, ako se narativna polifonija, ipak, sliva u argumente u prilog Maksimumu? Autorka, doduše, ostavlja na pojedinim mestima mogućnost sumnji da je reč o politički režiranom progonu, međutim, ta sumnja ostaje na nivou zapitanosti samih likova koji nastoje da (sebi) objasne motivaciju za hajku. Odgovor na pitanje, čini mi se, trebalo bi tražiti u našoj familijarnosti sa „iskustvom koje nam je palanačko“, opet da prizovem Konstantinovića, u samorazumljivosti da u javnim hajkama, populistički koncipiranim, prožetim plemenskom svešču i ksenofobičnim trzajima, vulgarnom ignorancijom, militantnom retorikom, profesionalnom netrpeljivošću nijedna vrednost nije bezbedna usled permanentne poroznosti društvenog konsenzusa (ili njegovog potpunog odsustva) o načelno proklamovanom sistemu vrednosti.

Vida Ognjenović je formalnom organizacijom romana takođe uputila na neka od čvor-nih mesta mehanizama hajke koje ih kandiduje za (naš) kulturološki „usud“. Naime, romanom dominira diskurs istražnog postupka i on se unekoliko sustiče sa naracijama o zločinu. Svi elementi istražnog postupka su tu, pamteći svoje inkvizitorsko ishodište: (montirani) skandal ili slučaj, biografija podvrgnuta istrazi, saslušanja, svedoci i islednici. Pođemo li od uvida da istražni postupak oblikuje *istražni pogled na svet*,² u ovaj slučaj nas može podstaći da kažemo da „slučajeve“ proizvodi istražni pogled na svet koji prerasta u društveno-kulturološki DNK. Jer, činjenica da je najbolji i najugledniji primoran da se opravdava i da se brani, da odgovara na optužbe iznete u žutoj štampi koje imaju snagu da isprovociraju njegovu institucionalno organizovanu proveru podleže promišljanju i sa stanovišta psihologije mase i sa filozofskog stanovišta. Na tom horizontu se, svakako, oblikuje jedna od priča o udesima naše kulture, konstantnom opovrgavanju vrednosti i stvaranju klime u kojoj su nipodaštavanje i obračuni, te neutemeljene prozivke legitiman vid opštenja. Iako je ta priča nemali broj puta, eufemistički kazano, viđena, čitana i osvedočavana, očito da nije o njenim pogubnim učincima dovoljno puta ponavljano, ili dovoljno glasno, te je roman Vide Ognjenović višestruko aktuelan i provokativan i u našem vremenu. Jer, konačno, i u ovom našem vremenu nismo složili prethodna vremena i njihove likove u ladice koje im pripadaju, a pojedine je valjalo i na đubrištu istorije zaboraviti. I to je pravi skandal o kom implicitno *Maksimum* svedoči.

Mehanizmi javnog delovanja i javne reči se, u svojim različitim protivurečnostima, izlažu u romanu, upućujući na agonalnu prirodu medijske sfere koja posreduje našu stvarnost,

² Vid. Dragan Bošković, *Islednik, svedok, priča: istražni postupci u Peščaniku i Grobnici za Borisa Davidovića*, Plato, Beograd, 2004. Svaka sličnost sa Boškovićevom knjigom, odnosno njenim junakom u ovom prikazu je namerna i višestruko opravdana, iziskujući opsežno istraživanje.

pretendujući da je oblikuje shodno sopstvenim aršinima. Dramski elementi koje sadrži romaneskni sklop mogu biti sagledani iz različitih perspektiva. Tropizovanje komunikativne situacije je naročito izazovno i sa aspekta romanesknog postupka i sa aspekta upućivanja na širi društveni kontekst. U društvu u kom dominira obesmišljavajuća kakofonija, smisljena, odgovorna i obavezujuća reč ukazuje se kao nasušna potreba. Nastojanje da se probije monološka reč (i svetonazor u njenom zaleđu), te da se otvori prostor dijaloškoj svesti i kulturi razgovora, koja nam uporno izmiče, dramatično je iskušenje pred kojim su postavljeni pojedini likovi romana. Istražni kontekst koji ih oivičava samo pojačava teskobu getoizovanog govora u ime etičkog, nasuprot praktičkog uma. Takođe, apelativna i vokativna snaga govornih iskaza priziva i poziva na saučestvovanje još jednu instancu – čitalačku, pri tome uzdrnavajući samozadovoljnu poziciju objektivnog posmatrača ili bezglasnog simpatizera, skandalizovanog čitavim slučajem. Međutim, autorka na vrlo provokativan način uključuje višeslojnu ideologiju štampane reči, odnosno javnosti u romanesknu naraciju koja povlači sa sobom, čini mi se, jedno od konfliktnih mesta romana.

Naime, javni prostor u kom je zapodenuta i vrtoglavo vođena hajka izgubio je svoju primarnu funkciju, kritičku i emancipatorsku. Javnom linču profesor Vajner se odupire, odnosno suprotstavlja snagom stručno utemeljenih argumenata. U trenutku kada shvata da to nije način na koji može da odbrani svoj rad, kada među njegovim studentima postaju važniji napisi u žutoj štampi od njegovog izvrsnog predavanja, odlučuje da se povuče. Maks Vajner je izuzetan stručnjak, ali kontekst u kom je njegov slučaj proizveden iziskuje drugačije strategije delovanja no što je on bio spreman da ponudi. Drugim rečima, najizazovnije romanske lakune otvaraju prostor za promišljanje uloge intelektualca u društvu koje njegov značaj spori i svim sredstvima nastoji da diskvalifikuje. Maksimum kao da živi u vakuumu, nesvestan društvenih mehanizama oko sebe, ne želeći, u stvari, da se *prlja*, nespreman za obračune i borbu, na šta ga pojedine kolege i prijatelji osnažuju, grčevito se držeći poprilično elitističkog stava da ne želi da se spušta na nivo fukare. Da li intelektualac može sebi da dozvoli ćutanje *u vremenu kad budala progovori*? Da li ljudsko razočaranje i teskobno iskustvo, kakvo jeste njegovo, i na privatnom i na profesionalnom planu, može (sme) da prevagne i odvede ka odluci za povlačenjem? Ma koliko ta odluka bila opravdana sa ličnog stanovišta, ona je, posmatrano sa šireg društvenog stanovišta, ipak, opredeljenje, svesno doneta odluka o nečinjenju uz punu svest o posledicama takve odluke. Time se otvara i linija, koju roman diskretno ispisuje, o kapitulaciji intelektualne elite.

Naposletku, kad utihnu romaneskni glasovi, na metanarativnoj čistini, odnosno tišini pomaljaju se Popine *Igre*, naročito „Trule kobile“, igra koja dugo traje – jedni drugima budemo kamen na srcu, a kao kultura nikako da se pod kamenom maknemo.